

УДК 347.471.6

СУЧАСНИЙ СТАН ВИКОРИСТАННЯ ЕНДАВМЕНТІВ В УКРАЇНІ ТА ЄС

Бесарабчик В. О.,

молодший науковий співробітник відділу методології приватноправових досліджень Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України (Київ)

Максименко С. В.,

провідний фахівець відділу методології приватноправових досліджень Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України (Київ)

У статті розглядається стан використання ендавментів у закладах освіти як альтернативних джерел фінансування їх діяльності в Україні. Розглядається практика у провідних закладах вищої освіти України, а також стан правового регулювання в окремих державах – членах ЄС.

Ключові слова: ендавмент, заклад вищої освіти, наукова установа, благодійництво, інвестування.

ВСТУП

Використання ендавментів як джерела додаткового фінансування в науковій та освітній сферах перебуває у стадії формування. Практика свідчить, що формою реалізації цих відносин є переважно благодійні фонди. Так, у 2012 році було засновано благодійну організацію «Фонд розвитку Інституту міжнародних відносин», який призначений для накопичення недоторканого цільового капіталу для забезпечення фінансової стабільності Інституту міжнародних відносин шляхом спрямування фінансових ресурсів, що надходять від студентів, випускників, бізнес-партнерів, а також через використання доходів від їх інвестицій в становлення та розвиток цього закладу вищої освіти як національного дослідницького інституту світового рівня¹.

Звертаємо увагу, що засновниками цього фонду є фізичні особи, а не заклад вищої освіти. Вочевидь, це спричинено змістом ч. 1 ст. 12 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації», якою передбачено: «Засновниками благодійних організацій можуть бути дієздатні фізичні та юридичні особи, крім органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших юридичних осіб публічного права». Таким чином, заснування благодійної організації власне інститутом (який з 13.05.2009

¹ Звернення директора. URL: <http://iirfund.org/about/opening> (дата звернення: 01.12.2018).

знаходиться в стані припинення), або Київським національним університетом імені Тараса Шевченка (статут якого затверджений указом Президента України від 14 січня 2000 року № 64/2000).

Крім того, відповідно до інформації з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань¹ окремо зареєстровано вже згаданий фонд (38726159) та благодійну організацію «Фонд сприяння та розвитку Інституту міжнародних відносин» (24076315), який зареєстрований 03.02.1999.

ЕНДАВМЕНТИ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Далі розглянемо практику залучення додаткових коштів провідними закладами вищої освіти в Україні:

1. 30.03.2004 було повідомлено про створення організації «Благодійний фонд підтримки Київського національного університету імені Тараса Шевченка "Святий Володимир», на рахунок якого всі випускники Київського національного університету імені Тараса Шевченка та бажаючі можуть здійснювати благодійні внески². Проте юридичної особи за вказаним ідентифікаційним кодом (26476852) не знайдено.

2. Матеріальним забезпеченням фізико-технічного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна опікується благодійний фонд «Асоціація Випускників Фізико-Технічного Факультету Харківського Університету»³, засновниками якого є відповідно фізичні особи.

3. Подібна ситуація в Національному технічному університеті України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». Так, була створена «Асоціація випускників Київського Політехнічного Інституту» як неприбуткова благодійна організація, метою якої є здійснення добровільної безкорисливої діяльності в інтересах суспільства у сприянні розвитку науки і освіти, реалізації науково-освітніх програм, сприяння розвитку культури, охороні здоров'я, масової фізичної культури, спорту і туризму, надання допомоги вченим, викладачам, талановитій творчій молоді (студентам та учням), випускникам цього закладу вищої освіти. Засновниками Асоціації стали випускники КПІ – відомі вчені, виробничники, державні і громадські діячі України та інших країн⁴.

4. 30.07.2014 створено благодійний фонд «Фонд сприяння розвитку Львівського техніко-економічного коледжу Національного університету «Львівська політехніка» (39326220)⁵. Проте детальної інформації щодо його функціонування у відкритих джерелах немає.

5. Окрему увагу привертає Міжнародний Благодійний Фонд відродження Києво-Могилянської Академії, який заснований з метою сприяння створенню культурно-освітньої та матеріально-технічної бази університету, а також здійснення заходів щодо подальшого його розвитку у статусі Національного. Так, фонд веде пошук коштів, і з 1997 року введено

¹ Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань. URL: <https://usr.minjust.gov.ua/ua/freesearch> (дата звернення: 01.12.2018).

² Створено «Благодійний фонд підтримки Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Святий Володимир». URL: <http://www.univ.kiev.ua/news/256> (дата звернення: 01.12.2018).

³ Харьковский физтех. URL: <http://fondftf.org/o-fonde/> (дата звернення: 01.12.2018).

⁴ Благодійний фонд «Асоціація випускників Київського Політехнічного Інституту». URL: <https://kpi.ua/alumni.php> (дата звернення: 01.12.2018).

⁵ Благодійний фонд "Фонд сприяння розвитку Львівського техніко-економічного коледжу Національного університету "Львівська політехніка". Код ЄДРПОУ: 39326220. URL: <https://edr.dominus.kiev.ua/catalog/39326220> (дата звернення: 01.12.2018).

систему матеріального заохочення волонтерів, які допомагають їх залучати. Протягом останніх років Фондом було підтримано кілька сотень проектів, спрямованих на виконання ремонтно-реставраційних робіт, зміцнення матеріально-технічної бази, видання книжок, журналів, збірників наукових праць, комплектування бібліотечних фондів, проведення наукових конференцій та культурно-мистецьких заходів Університету. Пріоритетом останніх років є залучення коштів для реставрації (реконструкції) Староакадемічного корпусу НаУКМА¹.

Крім того, додаткові ресурси залучаються через низку інших фондів, зокрема:

1) іменний Фонд (ендавмент) Кіндрата Міжнародного Благодійного Фонду відродження Києво-Могилянської Академії для підтримки досліджень в галузі історії, основою якого є отримана благодійна допомога у розмірі USD \$146 193,40, що надійшли у вересні 2016 р. на рахунок Міжнародного Благодійного Фонду відродження Києво-Могилянської Академії з цільовим призначенням підтримки, в т.ч. історії Києво-Могилянської академії в усі часи її існування та розвитку. студентів, викладачів і дослідників з Києво-Могилянської академії – на дослідження в галузі історії України від найдавніших часів до сьогодення²;

2) іменний Фонд (ендавмент) Мирослави Іванців, основою якого є отримана благодійна допомога у розмірі USD \$99 046,57, що надійшли у вересні 2016 р. на рахунок Міжнародного Благодійного Фонду відродження Києво-Могилянської Академії з цільовим призначенням підтримки наукових досліджень в НаУКМА³.

6. 30.04.2015 зареєстрована благодійна організація «Міжнародний благодійний фонд Національного медичного університету імені О. О. Богомольця» об'єднує на добровільних засадах громадян України та іноземних громадян незалежно від їх соціального статусу, віросповідання, національності та політичних поглядів, які визнають та виконують вимоги цього Статуту. У своїй діяльності Фонд взаємодіє з Національним медичним університетом імені О. О. Богомольця, НАН України, НАМН України, НАПН України, міжнародними і всеукраїнськими лікарськими асоціаціями та товариствами, освітніми й науковими установами, навчальними закладами будь яких форм власності, державними органами, профспілками, фондами, благодійними громадськими організаціями, іншими об'єднаннями громадян, науковими й освітянськими міжнародними організаціями, зарубіжними навчальними закладами⁴.

7. Благодійна організація «Благодійний фонд - ендавмент СумДУ» заснована як фізичними особами, так і юридичними особами: профспілкова організація студентів Сумського державного університету та профспілкова організація Сумського державного університету⁵.

ЗАСТОСУВАННЯ ІНШОЇ ПРАКТИКИ

¹ Головна. URL: <https://fund.ukma.edu.ua/> (дата звернення: 01.12.2018).

² Іменний Фонд Кіндрата для підтримки досліджень (scholarships) в галузі історії. URL: <http://www.ukma.edu.ua/index.php/projects/personalgrants/imennyi-fond-endavment-kindrata> (дата звернення: 01.12.2018).

³ URL: <http://www.ukma.edu.ua/index.php/projects/personalgrants/imennyi-fond-endavment-myroslavy-ivantsiv> (дата звернення: 01.12.2018)

⁴ Международный благотворительный фонд имени О.О.Богомольца. URL: <http://pharmasvit.com/mezhdunarodnyj-blagotvoritelnyj-fond-imeni-o-o-bogomolca-32923.html> (дата звернення: 01.12.2018).

⁵ ЕНДАВМЕНТ – ФОНД СУМДУ. URL: https://youcontrol.com.ua/catalog/company_details/39227861/ (дата звернення: 01.12.2018).

Наведені вище практики закладів вищої освіти свідчать про різноманітні підходи до отримання додаткового фінансування. Разом з тим, застосування ендавменту в його дійному вигляді фактично не здійснюється, натомість засновуються благодійні організації як випускників, так і пов'язаних із закладами вищої освіти осіб та організацій. Вважаємо, що подібна практика можлива і щодо наукових установ. Першим кроком у цьому може бути впровадження у реальне життя постанови Кабінету Міністрів України «Питання власних надходжень державних і комунальних вищих навчальних закладів, наукових установ та закладів культури» від 2 вересня 2015 р. № 719.

Так, названою постановою затверджено Порядок розміщення на поточних рахунках в банках державного сектору та використання власних надходжень державних і комунальних вищих навчальних закладів, наукових установ та закладів культури, отриманих як плата за послуги, що надаються ними згідно з основною діяльністю, благодійні внески та гранти, та здійснення контролю за використанням власних надходжень. Він визначає:

процедуру розміщення державними і комунальними вищими навчальними закладами, державними науковими установами, державними і комунальними закладами культури на поточних рахунках в банках державного сектору власних надходжень, отриманих як плата за послуги, що надаються ними згідно з основною діяльністю, благодійні внески та гранти;

механізм здійснення закладами, установами видатків спеціального фонду, отриманих як плата за послуги, що надаються ними згідно з основною діяльністю, благодійні внески та гранти;

особливості ведення бухгалтерського обліку виконання бюджету, складення та подання фінансової і бюджетної звітності про такі кошти;

механізм здійснення контролю за використанням власних надходжень закладів, установ, отриманих як плата за послуги, що надаються ними згідно з основною діяльністю, благодійні внески та гранти.

Умовами розміщення закладом, установою на поточних рахунках у банках власних надходжень, отриманих як плата за послуги, що надаються закладом, установою, згідно з основною діяльністю, благодійні внески та гранти, є:

1) рішення закладу, установи, прийняте відповідно до законодавства, щодо розміщення на наступний бюджетний період власних надходжень, отриманих як плата за послуги, що надаються закладом, установою згідно з основною діяльністю, благодійні внески та гранти, в територіальному органі Казначейства або в банку. Таке рішення закладом, установою приймається щороку окремо щодо кожної бюджетної програми і кожного виду надходжень, підлягає погодженню з головним розпорядником бюджетних коштів до 25 грудня року, що передує плановому, і протягом такого періоду не змінюється.

Комунальні вищі навчальні заклади та заклади культури, крім цих вимог, розміщують на поточних рахунках в банках власні надходження, отримані як плата за послуги, що надаються ними згідно з основною діяльністю, благодійні внески та гранти, за умови прийняття відповідного рішення місцевою радою під час затвердження місцевого бюджету на наступний бюджетний період. Таке рішення приймається не пізніше 25 грудня року, що передує плановому, і протягом такого періоду не змінюється. У разі коли відповідний бюджет на початок бюджетного періоду має заборгованість за позиками (з урахуванням вимог БК України), отриманими на покриття тимчасових касових розривів, або за середньостроковими позиками, отриманими з єдиного казначейського рахунка, або заборгованість за коштами, розміщеними на вкладних

(депозитних) рахунках в банках, заклад втрачає право на розміщення на поточних рахунках в банках власних надходжень, отриманих як плата за послуги, що надаються ним згідно з основною діяльністю, благодійні внески та гранти, до кінця такого бюджетного періоду незалежно від наявності погодження органу місцевого самоврядування;

2) наявність у закладі, установі кошторису (плану використання бюджетних коштів), затвердженого в установленому порядку;

3) наявність у договорі між закладом, установою та банком про розміщення на поточних рахунках в банку та обслуговування власних надходжень закладу, установи, отриманих як плата за послуги, що надаються закладом, установою згідно з основною діяльністю, або благодійні внески, або гранти, обов'язкових умов щодо:

відкриття в банку окремих поточних рахунків для зарахування та здійснення витрат для власних надходжень, отриманих як:

- плата за послуги, що надаються закладом, установою згідно з основною діяльністю;

- благодійні внески;

- гранти;

права закладу, установи на повернення коштів у повному обсязі на відповідні спеціальні реєстраційні рахунки, відкриті в органі Казначейства, або на поточні рахунки, відкриті закладом, установою відповідно до цього Порядку в іншому банку, на першу вимогу закладу, установи без сплати банку неустойки;

заборони договірною списання банком коштів з поточних рахунків закладу, установи;

відповідальності банку згідно із законодавством у разі порушення договірних зобов'язань, зокрема неповернення у визначеному обсязі та/або несвоєчасного повернення коштів закладу, установі з поточних рахунків, відкритих в банку, на відповідні спеціальні реєстраційні рахунки закладу, установи, відкриті в органі Казначейства, або на поточні рахунки, відкриті закладом, установою відповідно до цього Порядку в іншому банку. Зазначена відповідальність може бути встановлена у формі сплати банком на користь закладу, установи штрафу за прогресивною шкалою починаючи з першого дня затримки;

обов'язку (права) закладу, установи звернутися до суду у разі відмови банку щодо повернення коштів в обсязі та у строки, визначені закладом, установою;

прийняття банком до виконання платіжних доручень закладу, установи у межах фактичного залишку на відповідному рахунку;

4) розміщення власних надходжень, отриманих навчальними закладами як плата за послуги, що надаються ними згідно з основною діяльністю у галузі освіти, лише у національній валюті;

5) відсутність на початок бюджетного періоду кредиторської заборгованості із заробітної плати, єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, стипендій, забезпечення продуктами харчування, придбання медикаментів, а також за спожиті комунальні послуги та енергоносії за загальним фондом та за аналогічними напрямками використання коштів спеціального фонду закладу, установи;

б) плата за послуги з обслуговування коштів у банку здійснюється з відповідного поточного рахунка закладу, установи, відкритого у банку.

Наступна процедура, передбачена згаданим вище Порядком на практиці є досить складною, оскільки передбачає такі кроки як:

1) формування банку заявки-пропозиції (яка повинна містити, наприклад, інформацію про розрахунковий обсяг власних надходжень, які заклад, установа планує розмістити протягом наступного бюджетного періоду на поточних рахунках в банку, із зазначенням відповідної підгрупи власних надходжень, визначених частиною четвертою статті 13 БК України; обмеження строку дії договору банківського рахунка наступним бюджетним періодом);

2) подання органу Казначейства відповідних документів (наприклад, копію кошторису (плану використання бюджетних коштів), затвердженого в установленому порядку; копію договору, завірену банком, у якому обов'язково зазначаються реквізити відповідних спеціальних реєстраційних рахунків закладу, установи для обліку власних надходжень, отриманих закладом, установою як плата за послуги, що надаються згідно з основною діяльністю, або благодійні внески, або гранти, в органі Казначейства);

3) у разі розміщення закладом, установою власних надходжень, отриманих закладом, установою як плата за послуги, що надаються згідно з основною діяльністю, або благодійні внески, або гранти, на поточному рахунку в банку:

- протягом операційного дня зазначені кошти акумулюються на відповідному спеціальному реєстраційному рахунку закладу, установи, відкритому в органі Казначейства. На підставі платіжного доручення, наданого закладом, установою, де зазначена сума власних надходжень, отримана закладом, установою як плата за послуги, що надаються згідно з основною діяльністю, або благодійні внески, або гранти, на певну дату, орган Казначейства перераховує зазначені кошти у повному обсязі на відповідний поточний рахунок закладу, установи, відкритий у банку;

- розрахунково-касове обслуговування закладу, установи щодо зазначених коштів здійснюється у порядку, визначеному договором закладу, установи з банком. При цьому реквізит «Призначення платежу» розрахункового документа заповнюється з урахуванням вимог нормативно-правових актів, що регулюють бюджетний процес, та повинен містити повну інформацію про платіж і документи, на підставі яких здійснюється переказ бюджетних коштів, зокрема інформацію про коди тимчасової (програмної) класифікації видатків та кредитування бюджету, економічної класифікації видатків бюджету, а також економічну сутність платежу;

- операції з повернення платникам коштів, помилково або надміру зарахованих на відповідні спеціальні реєстраційні рахунки, здійснюються на підставі платіжного доручення закладу, установи у межах надходжень на зазначені рахунки. У разі недостатності або відсутності відповідних коштів в обсязі, необхідному для здійснення повернення, заклад, установа перераховує платіжним дорученням необхідну для повернення суму з відповідних рахунків, відкритих в банку, на спеціальні реєстраційні рахунки, відкриті в органі Казначейства;

- заклад, установа надає щороку не пізніше 25 грудня року, що передувє плановому, головному розпоряднику бюджетних коштів та органу Казначейства прийняте і оформлене відповідно до підпункту 1 пункту 3 цього Порядку рішення щодо розміщення на наступний бюджетний період власних надходжень, отриманих ними як плата за послуги, що надаються згідно з основною діяльністю, благодійні внески та гранти. У разі прийняття рішення щодо розміщення на наступний бюджетний період зазначених власних надходжень в органі Казначейства перерахування коштів з поточних рахунків, відкритих в банках, на відповідні спеціальні

реєстраційні рахунки, відкриті в органі Казначейства, здійснюється згідно з договором не пізніше ніж протягом останнього робочого дня поточного бюджетного періоду, після чого відповідні поточні рахунки в банках закриваються у порядку, встановленому нормативно-правовим актом Національного банку з питань відкриття та закриття рахунків;

- залишки коштів, отриманих закладами, установами як плата за послуги, що надаються ними згідно з основною діяльністю, або благодійні внески, або гранти, що утворилися на кінець бюджетного періоду на поточних рахунках у банках, зберігаються на таких рахунках та використовуються відповідно до абзацу другого частини першої статті 57 БК України;

- у разі, коли до початку нового бюджетного періоду закон про Державний бюджет України не набере чинності, заклади, установи на підставі тимчасового кошторису (тимчасового плану використання бюджетних коштів), затвердженого в установленому порядку, здійснюють видатки з поточних рахунків, відкритих у банках, лише на бюджетні програми, бюджетні призначення щодо яких встановлені законом про Державний бюджет України на попередній бюджетний період та одночасно передбачені у проекті закону про Державний бюджет України на наступний бюджетний період, поданому Кабінетом Міністрів України до Верховної Ради України, за якими повністю зберігаються цільові обмеження;

- у разі, коли законом про Державний бюджет України на відповідний бюджетний період не встановлені бюджетні призначення за бюджетною програмою, що діяла у попередньому бюджетному періоді, залишки коштів на поточних рахунках в банках, отримані закладом, установою як плата за послуги, що надаються закладом, установою згідно з основною діяльністю, або благодійні внески, або гранти, у попередньому бюджетному періоді перераховуються закладом, установою до загального фонду державного бюджету;

- у разі внесення будь-якої зміни до договору, а також у разі розірвання укладеного договору або укладення додаткового договору заклад, установа не пізніше ніж протягом двох робочих днів з дати вчинення такого правочину надає копію відповідного договору, завірену банком, органу Казначейства та головному розпоряднику бюджетних коштів;

- заклади, установи, головні розпорядники бюджетних коштів забезпечують виконання бюджету за видатками за процедурою, передбаченою статтею 46 БК України, іншими нормативно-правовими актами, що регламентують бюджетний процес;

- заклади, установи зобов'язані дотримуватися вимог законодавства щодо раціонального, ефективного і цільового використання коштів, першочергового забезпечення фінансовими ресурсами видатків, аналогічних захищеним видаткам, визначеним статтею 55 БК України, недопущення утворення заборгованості, взяття бюджетних зобов'язань виключно в межах наявних фінансових ресурсів, інших вимог, що встановлені Бюджетним кодексом України для бюджетних установ;

- заклади, установи та банки забезпечують проведення процедур та здійснення повноважень, визначених Законом України «Про здійснення державних закупівель». Банку під час оплати за договором про закупівлю товарів, робіт або послуг разом із розрахунковим документом надаються документи щодо державних закупівель відповідно до Законів України «Про здійснення державних закупівель» та «Про банки і банківську діяльність». У разі їх невідповідності вимогам зазначених Законів розрахунковий документ вважається оформленим неналежним чином;

- у разі спрямування коштів спеціального фонду на погашення заборгованості за загальним фондом державного бюджету або на цілі, визначені видатками загального фонду державного бюджету, заклади, установи зобов'язані письмово повідомити про зазначене головному розпоряднику бюджетних коштів та органу Казначейства;

- після відкриття (закриття) закладом, установою поточних рахунків у банку для розміщення власних надходжень, отриманих як плата за послуги, що надаються закладом, установою згідно з основною діяльністю, або благодійні внески, або гранти, заклад, установа листом у довільній формі повідомляє головному розпоряднику бюджетних коштів та органу Казначейства про дату відкриття (закриття) відповідних поточних рахунків (у розрізі груп власних надходжень) протягом трьох робочих днів після їх відкриття (закриття). Зазначена інформація повинна мати відмітку банку про підтвердження викладеної інформації;

- погашення кредиторської заборгованості, яка виникла під час виконання спеціального фонду кошторису за рахунок власних надходжень в частині коштів, що обслуговуються на поточних рахунках в банках, здійснюється виключно із зазначених рахунків;

- у разі, коли договором передбачено отримання закладом, установою відсотків на залишок коштів на поточному рахунку, відкритому в банку, заклад, установа незалежно від наявності вкладного (депозитного) рахунка, відкритого у цьому або іншому банку для розміщення тимчасово вільних бюджетних коштів, отриманих за надання платних послуг, відкриває в органі Казначейства спеціальний реєстраційний рахунок для зарахування коштів підгрупи 3 другої групи власних надходжень, визначених статтею 13 БК України, на який відповідно до договору перераховуються банком зазначені відсотки.

Складність такої процедури та відповідне обмеження договірної свободи не надає реальної можливості акумулювання коштів, оскільки адміністративна процедура та залучення додаткових контролюючих органів гальмуватиме рух коштів та не відповідає ознаці довго строкowości інвестування.

Разом з тим, окрім правових перепон існують також інші обмеження. К. Рябов та В. Покідіна роблять висновок, що низький рівень розвитку ендавментів в Україні зумовлений такими економічними чинниками:

- недостатньо транспарентний процес формування та використання ендавментів;

- низький рівень середніх доходів, що не дозволяє стимулювати донорські ініціативи;

- низький рівень інформаційного забезпечення як серед донорів, так і серед отримувачів допомоги;

- недостатнє заохочення можливих донорів і благодійників¹.

ЕНДАВМЕНТИ В ОКРЕМИХ ДЕРЖАВАХ – ЧЛЕНАХ ЄС

Звертаючись до законодавства та практики держав Європи, слід зупинитися на напрацюваннях І. В. Литвина. Зокрема, він розглядає інститут ендавменту у *Франції* (Декрет щодо ендавмент-фондів та Закон «Про модернізацію економіки» від 4 серпня 2008 р.), який є некомерційною юридичною особою приватного права, яка на безоплатній і безповоротній

¹ Рябов К., Покідіна В. Ендавмент у вищій освіті: світова практика і українське сьогодні // Проект «Популярна економіка: ціна держави» (№34) 20 листопада 2015 року. С. 13–14. URL: http://cost.ua/files/endowment_report_2015-11-20-final.pdf (дата звернення: 01.12.2018).

основі отримує й управляє майновими активами та правами, і дохід від управління (капіталізації) якими організація використовує з метою проведення діяльності та виконання місії, що становлять суспільний (загальний) інтерес, або з метою передачі цього доходу як благодійної допомоги іншим некомерційним юридичним особам для виконання останніми робіт, що становлять суспільний інтерес. До основних приватноправових особливостей створення та функціонування ендавмент-фондів у Франції автор відносить:

1) ендавмент може створюватися виключно у формі юридичної особи приватного права, яка не має на меті отримання прибутку;

2) ендавмент може бути створеним однією чи кількома фізичними та/або юридичними особами;

3) фонд засновується на визначений або не визначений строк і вважається створеним з моменту публікації повідомлення в офіційному віснику;

4) ендавмент-фонд діє на підставі статуту;

5) майнова основа ендавменту може формуватися за рахунок: добровільних пожертвувань фізичних та юридичних осіб, спадкового майна, переданого на підставі заповіту, внесків засновників, доходів від інвестування власних активів. При цьому ендавмент-фондам заборонено отримувати державні субсидії (гранти);

6) управління фондом здійснюється радою директорів, яка складається мінімум із трьох членів, що призначаються засновниками¹.

Ендавмент-фонд у *Чеській Республіці* також створюється на підставі засновницького договору або статуту й управління ендавментом здійснюється радою директорів, що діє у складі не менше трьох осіб, які призначаються засновниками. Фонд має право використовувати свої активи виключно на цілі, передбачені установчими документами. У *ФРН* чітко не розмежовані такі поняття, як «благодійний фонд або благодійна організація, фонд цільового капіталу або ендавмент-фонд». Законодавством *Литви* передбачена можливість заснування ендавмент-фондів. Згідно із Законом «Про внесення змін до Закону «Про благодійні фонди та фонди підтримки» 2012 року ендавмент створюється та управляється в рамках фондів, статуту яких передбачають заснування ендавменту як один із видів статутної діяльності².

У *Британії* Законом про благодійні організації 2011 року передбачено існування двох типів ендавментів: 1) витратний або споживний ендавмент (expendable endowment), управителі якого на основі установчих документів мають право використовувати, у тому числі відчужувати, активи, що були передані їм в управління; 2) незмінний ендавмент (permanent endowment). Згідно із Законом юридичною або фізичною особою може засновуватися незмінний ендавмент (permanent endowment), дохід від управління (інвестування) активів якого спрямовується виключно на цілі благодійництва, що визначені засновницькими документами. Залежно від функціонального призначення постійного ендавменту в англійському праві розрізняють: а) функціональний ендавмент (functional permanent endowment) – це ендавмент, основу якого складає нерухоме майно, яке та

¹ Литвин І. В. Приватноправове регулювання благодійної діяльності в Європі. Дис. ... канд. юрид. наук за спеціальністю 12.00.03. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ. 2015. С. 61–62.

² Литвин І. В. Приватноправове регулювання благодійної діяльності в Європі. Дис. ... канд. юрид. наук за спеціальністю 12.00.03. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ. 2015. С. 62–65.

дохід від управління яким (наприклад дохід від оренди) використовується для здійснення благодійництва в межах, визначених засновницькими документами ендавменту; б) інвестиційний ендавмент (investment permanent endowment) – цільовий капітал, який, як правило, складається з грошових коштів, що інвестуються з метою отримання доходу. Дохід від інвестування використовується організацією для реалізації благодійних завдань¹.

Окремо слід звернутися до застосування у Британії інституту трасту, зокрема щодо його цільового використання. Закон про благодійні трасти було прийнято у 1601 р. і норма що серед благодійних цілей виділяється «підтримка шкіл, де навчаються; вільних шкіл та шкіл при університетах» існувала у незмінній формі, перейшовши до Закону про благодійні трасти 1888 р². Г. В. Буяджи визначає наступні особливості благодійних трастів:

1) наявність благодійної цілі (серед переліку таких цілей є у тому числі розвиток освіти та науки);

2) особливості створення благодійних трастів та конкретизація цілі (чітке визначення кола основних бенефіціарів або принципу їх визначення у майбутньому);

3) особливості застосування правил проти невідчужуваності, безстроковості та накопичення³.

Не менш актуальним у ЄС є процеси уніфікації права щодо компаній загалом та непідприємницького сектору зокрема. Так, *acquis communautaire* (*acquis*) («доробок спільноти») включає акти законодавства ЄС (але не обмежується ними), прийняті в рамках Європейського співтовариства, Спільної зовнішньої політики та політики безпеки і Співпраці у сфері юстиції та внутрішніх справ. Чинне *acquis* ЄС охоплює первинне законодавство: 1) Лісабонські договори (TFEU); 2) Ніццький договір (TEU); 3) Амстердамський договір; 4) Маастрицький договір; 5) Єдиний європейський акт; 6) Римські договори; та вторинне законодавство: директива; регламент; рішення; рекомендація або висновок; джерело права у формі міжнародної угоди; загальний принцип права Європейського співтовариства; рішення Європейського суду; спільна стратегія; спільні дії; спільна позиція; рішення; загальне положення або принцип.

Серед ключових елементів розмежування форм юридичних осіб, що можуть створюватися для ендавменту є відмінність у розумінні установи від асоціації, що полягає у тому, що засновники установи окрім декларування своєї мети на створення організації повинні також передбачити наступні особливості: 1) виділити цільове майно (*endowment*); 2) визначити мету; 3) передбачити у статуті порядок управління; 4) призначити першу адміністрацію. За звичай йдеться про нечленську правову природу установ, внаслідок чого піднімається питання щодо фінансування такої організації, яка не матиме членських внесків чи інших видів платежів. Саме тому виникає потреба виділення певного майна, особливо коли йдеться про постійно діючу установу. Однак, за відсутності засновницького управління установою може застосовуватися процедура примусового відчуження

¹ Литвин І. В. Приватноправове регулювання благодійної діяльності в Європі. Дис. ... канд. юрид. наук за спеціальністю 12.00.03. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ. 2015. С. 80–81.

² Буяджи Г. В. Траст: історія, сучасність, перспективи: монографія. К.: Алерта, 2018. С. 260–261.

³ Буяджи Г. В. Траст: історія, сучасність, перспективи: монографія. К.: Алерта, 2018. С. 263–268.

майна установи на користь публічних утворень (наприклад, територіальної громади) для реалізації мети діяльності такої установи, що є реалізацією доктрини *su-rges*, яка виникла у Великобританії¹.

Принцип свободи створення (заснування) юридичної особи (що з'явилися вперше у Єдиному європейському акті, 1987) охоплює поняття «компанія» та «фірма», до яких відносять організації створені відповідно до цивільного чи комерційного законодавства, включаючи кооперативні об'єднання чи інші юридичні особи приватного чи публічного права, за винятком тих, що є неприбутковими (ст. 54 TFEU). Крім того, норми договірної частини передбачали засади кооперації із благодійними організаціями (23 декларація Маастрицького договору, 1992), недоторканість релігійних та неконфесійних чи філософських організацій, а також взаємодія із спортивними асоціаціями (ст. 11, 29 Амстердамського договору, 1997).

Acquis ЄС про компанії (далі – право компаній) або європейське право компаній (European Company Law) сформувався з метою ширшого і функціонального переходу до гармонізації права не лише з метою уніфікації права держав – членів ЄС, що регулює відносини щодо створення та діяльності організацій (в тому числі відносини ринку капіталів), а й, спираючись на економічній теорії, виробити принципи регулювання уникнути прогалів права та законодавства.

Загалом же право компаній складається з двох рівнів: право компаній, що сформовано на рівні ЄС та право компаній відповідно до національного законодавства. Отже, право ЄС сформовано з головної частини (Treaty Law), де на перше місце виходить форма фундаментальної свободи, а саме свободи створення (ст. 49, 54): форма та структурні зміни; свобода руху капіталу (ст. 63). Разом з тим є проблема перешкоджанню національним законодавством застосування цих двох принципів, тому вони мають потенційно дерегуляторний ефект для національного законодавства. Вторинне право ЄС (Legislation) складається з директив, що забезпечують гармонізацію національного права (без наміру повноцінної його уніфікації). Крім того, виділяється також загальні принципи невеликої важливості (General Principles of the Little Importance), які не спрямовані (на відміну від європейського контрактного права) на загальну уніфікацію².

Останнім елементом аналізу *acquis* ЄС щодо непідприємницьких товариств та установ є регулювання правових статусів наднаціональних організацій, що мають непідприємницьку природу, зокрема вже існуючі європейські об'єднання економічних інтересів (European Economic Interest Grouping – EEIG) та європейські кооперативні товариства (European Cooperative Society – SCE), а також пропонувані європейська установа (European Foundation – FE) та європейська асоціація (AE).

На сьогодні відповідно до п. 15 EU Strategic Framework and EU Action Plan продовжується розвиток забезпечення права на свободу асоціації, зокрема, у трудових відносинах як один із чотирьох універсальних стандартів трудового права. Крім того розвиток відносин у непідприємницьких товариствах та установах відбувається опосередковано через взаємодію інституцій ЄС із громадянським суспільством в межах розвитку сільськогосподарської кооперації, захисту прав споживачів (ECC-net, European consumer centers

¹ Frits Hondius. Foundations // Associations and foundations. Multilateral meeting organised by the Council of Europe. Strasbourg, 27–29 November 1996. Council of Europe Publishing. P. 26–27.

² Grundmann Stefan, European Company Law. Organization, Finance and Capital Markets. 2nd edition. Cambridge – Antwerp – Portland. Intersentia, 2012. P. 13–15.

network), розвитку культури та освіти (Pan European Federation, Cosme, Horizon 2020), діяльність профспілок, охорону здоров'я, волонтерство тощо.

ВИСНОВОК

Отже, договірне регулювання в ЄС застосовується щодо загальних принципів свободи створення (асоціації), а також опосередковане регулювання відносин щодо невідприємницьких сфер функціонування ЄС (охорона здоров'я, спорт, релігійна діяльність тощо). Орієнтиром для національного правового регулювання слугує практика Європейського суду з прав людини щодо критеріїв забезпечення права на свободу асоціації та права власності, а також регулювання правових статусів наднаціональних організацій (EEIG, SCE та перспективних FE, AE).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Frits Hondius. Foundations // Associations and foundations. Multilateral meeting organised by the Council of Europe. Strasbourg, 27–29 November 1996. Council of Europe Publishing.
2. Grundmann Stefan, European Company Law. Organization, Finance and Capital Markets. 2nd edition. Cambridge – Antwerp – Portland. Intersentia, 2012.
3. Буяджи Г. В. Траст: історія, сучасність, перспективи: монографія. К.: Алерта, 2018.
4. Литвин І. В. Приватноправове регулювання благодійної діяльності в Європі. Дис. ... канд. юрид. наук за спеціальністю 12.00.03. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ. 2015.
5. Рябков К., Покідіна В. Ендавмент у вищій освіті: світова практика і українське сьогодні // Проект «Популярна економіка: ціна держави» (№34) 20 листопада 2015 року. С. 13–14. URL: http://cost.ua/files/endowment_report_2015-11-20-final.pdf (дата звернення: 01.12.2018).

CURRENT STATE OF USE OF ENDOWMENTS IN UKRAINE AND EU

Besarabchyk V. O., junior researcher of the Department of Methodology of Private Law Research of the Academician F. H. Burchak Scientific Research Institute of Private Law and Entrepreneurship of NALS of Ukraine (Kyiv)

Maksymenko S. V., leading specialist of the Department of Methodology of Private Law Research of the Academician F. H. Burchak Scientific Research Institute of Private Law and Entrepreneurship of NALS of Ukraine (Kyiv)

Keywords: endowment, institution of higher education, scientific institution, philanthropy, investment.

The article examines the state of use of the entangles in educational institutions as alternative sources of funding for their activities in Ukraine. The practice in the leading institutions of higher education of Ukraine, as well as the legal regulation in individual member states of the EU is considered.